

¹Микола Бевз, ²Тарас Піняжко
¹Завідувач кафедри Архітектури та реставрації,
НУ „Львівська політехніка”, м. Львів
Професор, кафедра Консервації Пам'яток, Люблінська Політехніка, м. Люблін
e-mail: bevzmist@polynet.lviv.ua
ORCID: 0000-0003-1513-7045
²Архітектор KissArchitekturZTGmbH, м. Відень
e-mail: taraspinyazhko@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8792-0971

FORTIFICATION ARCHITECTURE OF GALICIA IN THE MIDDLE OF THE 19th CENTURY: GENERAL EUROPEAN CONTEXT, OBJECTIVES OF PRESERVATION AND MUSEUM

ФОРТИФІКАЦІЙНА АРХІТЕКТУРА ГАЛИЧИНИ СЕРЕДИНИ ХІХ СТ.: ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ, ЗАВДАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ І МУЗЕЄФІКАЦІЇ

© Бевз М., Піняжко Т., 2022.

Поняття «військова архітектура», на жаль, ще не усталилося у вітчизняній теорії та історії архітектури. Окреслюючи комплекс методологічних проблем пов'язаних із становленням, вважаємо за доцільне запропонувати опрацювати кілька попередніх завдань: а) виробити спеціальний підхід до формування її теоретично-понятійного апарату як базису розвитку цього напрямку у вітчизняній архітектурній науці; б) колективними зусиллями видати словник фортифікаційної архітектури України; в) створити громадський науково-консультативний орган, який би здійснював координаційні функції щодо досліджень мілітарної архітектури. Цей орган чи організація мав би бути зв'язковим елементом між міністерствами, державними заповідниками, університетами, державними органами охорони культурної спадщини, громадськими організаціями. Мета нашої публікації пов'язана з першим завданням. У руслі формування понятійного апарату, хочемо окреслити окремі ключові теоретичні положення щодо оборонної архітектури періоду ХІХ ст. За результатами наших досліджень пропонуємо умовно розділяти так званий «негативний мілітаризм» індустріального періоду (тобто власне ХІХ ст. та пізнішого часу) та «позитивний мілітаризм» до-індустріального часу. Також пропонується розширити поняття «об'єкт військової архітектури», включаючи в до нього також об'єкти адміністративної, обслуговуючої та іншої інфраструктури. Результати наших досліджень вказують, що фортифікації Галичини середини ХІХ століття, стали фактично єдиним повним вираженням руху модернізації об'єктів венеційсько-ренесансного напрямку у австрійській військовій архітектурі. Таким чином, об'єкти мілітарної архітектури Галичини (Львів, Краків, Перемишль, Миколаїв-Розвадів, Заліщики та ін.) займають виняткове становище в історії як австрійської так і європейської архітектурної спадщини.

Ключові слова: мілітарна архітектура, Галичина, 19 століття, методи збереження і консервації.

Вступ

У сучасному корпусі вітчизняної історії та теорії архітектури, фактично відсутній досвід фундаментальних досліджень фортифікаційної спадщини та загалом відсутнє поняття «військової архітектури» як частини науково-теоретичного дискурсу. Не зважаючи на велике значення досліджень військової справи та мілітарної архітектури княжої доби та епохи середньовіччя, вони не мають планомірного характеру та обмежуються працями Л.Войтовича, В.Тимофієнка, А.Мандзія та в останні роки роботами кількох молодших дослідників – З. Лукомська, О. та І. Оконченки, М.Хохонь, Р.Нагнибіда, І.Литвинчук, О.Байцар-Артеменко, З.Федунків, С.Поліщук, Л.Квятковський, Л.Гнатюк та ін. Єдиним науковим часописом, що повністю присвячений питанням дослідження та збереження історичних фортифікацій, є „Current issue in research, conservation and restoration of historic fortifications” (Хелм-Львів, 14 випусків, статті в англійській, українській та польській мовах). Дослідження фортифікації Галичини XIX століття в основному виконуються окремо польськими та українськими авторами, які надають пріоритетного значення пам'яткам розташованим на їх території, хоча в період творення ці об'єкти були елементами єдиної оборонної системи.

Окреслення завдання

Окреслюючи комплекс методологічних проблем пов'язаних із становленням поняття «військова архітектура», вважаємо за доцільне запропонувати опрацювати кілька попередніх завдань: а) виробити спеціальний підхід до формування її теоретично-понятійного апарату як базису розвитку цього напрямку у вітчизняній архітектурній науці; б) колективними зусиллями видати словник фортифікаційної архітектури України; в) створити громадський науково-консультативний орган, який би здійснював координаційні функції щодо досліджень мілітарної архітектури, будучи зв'язковим елементом між державними заповідниками, університетами, державними органами охорони культурної спадщини, громадськими організаціями.

Мета нашої публікації пов'язана з першим завданням. Хочемо окреслити окремі ключові теоретичні положення щодо формування оборонної архітектури періоду XIX ст. За результатами наших досліджень пропонуємо умовно розділяти так званий «негативний мілітаризм» індустріального періоду (тобто власне XIX ст. та пізнішого часу) та «позитивний мілітаризм» доіндустріального часу. Також пропонується розширити обсяг об'єктів військової архітектури, включивши в неї також об'єкти адміністративної, обслуговуючої та іншої інфраструктури.

Виклад матеріалу дослідження

Звертаючи увагу на військове будівництво в Галичині у середині XIX ст., слід розуміти, що методика його дослідження мусить базуватися на аналізі військової архітектури XIX століття загалом, на вивченні теорії розвитку фортифікаційного мистецтва в цілому. Нашим дослідженням виявлено, обстежено та ідентифіковано 155 фортифікаційних об'єктів та їх елементів в рамках системи, яку пропонується визначити як «Карпатську оборонну лінію», що створювалася протягом тривалого часу як цілісний оборонний комплекс на східних рубежах австрійської держави.

Цікавими прикладами першого етапу проектування елементів «Карпатської» оборонної лінії вздовж Дністра на початку XIX ст. є міста Болехів та Миколаїв (рис. 1). Судячи зі схеми укріплень, вони проектувалися як польові, тимчасові і були привязані до оборони міст або місць, що розташовувалися біля переправ через ріку. Подібні тимчасові укріплення були заплановані та реалізовані у найбільш відповідних місцях вздовж течії Дністра – біля Миколаєва-Розвадова, Роздолу, Журавна, Галича, Заліщик, Болехова та ін. (рис. 2). Їх позначено на карті Галичини виконаної не пізніше 1830 року. Ця карта має дуже цінне зображення місцевостей, позначає розпланувальні структури міст та проєктовані лінії або пункти зведення оборонних об'єктів (Військовий архів Австрії у Відні - *Österreichisches Kriegsarchiv. Wien, K VII h. 20 E. Kartensammlung* [Карта Галичини] 16 Gez. blatt. K VIIh, 20 E, 1830? Bl. 9, *Mikolajow*). Карта з військового архіву Австрії складається з 16 аркушів, які стикаються один з одним, та двох додаткових аркушів, на яких у більшому масштабі позначено міста Жидачів (аркуш А) та Журавно (аркуш В).

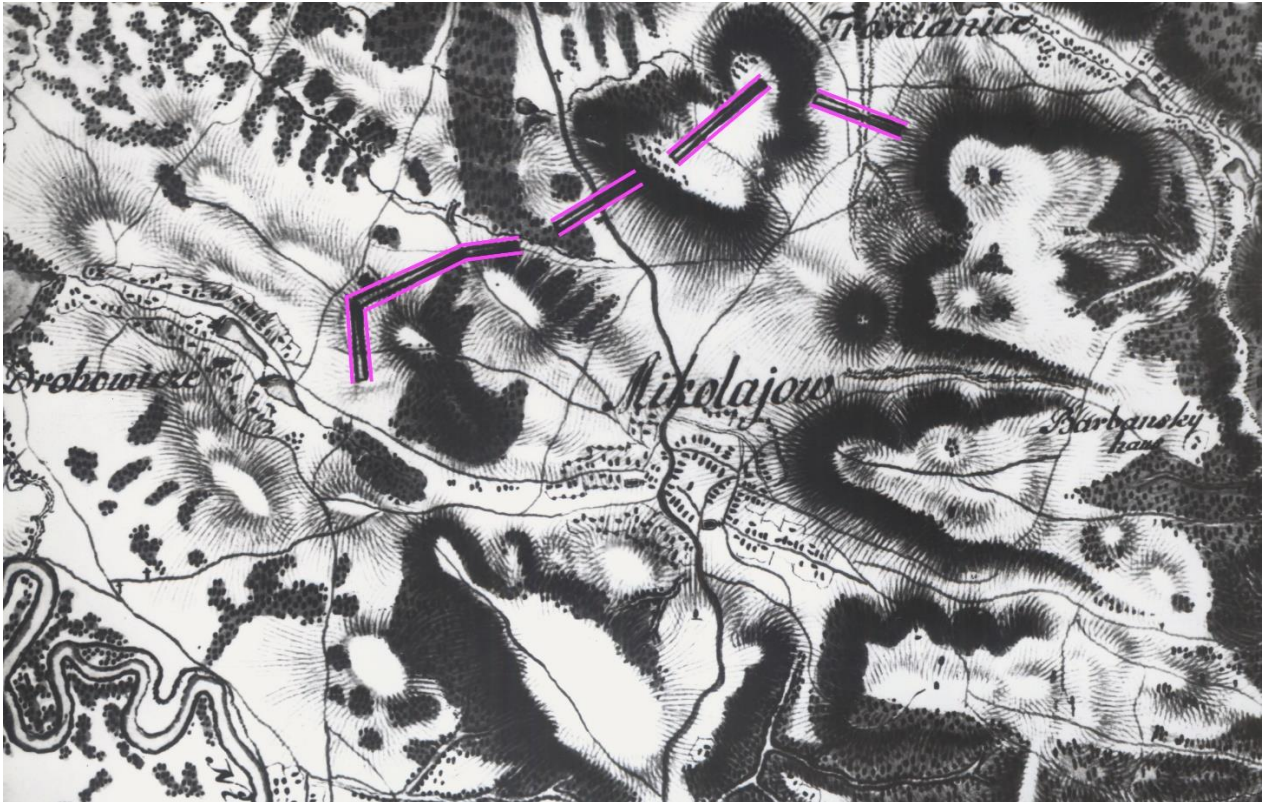

Рис. 1. Приклад першого етапу проектування елементів «Карпатської» оборонної лінії вздовж Дністра на початку XIX ст. Подібні тимчасові укріплення були заплановані та реалізовані у найбільш відповідних місцях – біля Миколаєва-Розвадова, Роздолу, Журавна, Галича, Заліщик, Болехова та ін. (Військовий архів Австрії у Відні - Österreichisches Kriegsarchiv. Wien, K VII h. 20 E. Карта Галичини. 16 Gez. blatt. K VIII, 20 E, 1830? Bl. 9, Nikolajow. Kartensammlung). Фотонегатив карти та кольорований контур на зображенні М.Бевза.

Ще одним прикладом проектування елементів «Карпатської» оборонної лінії вздовж Дністра на початку XIX ст. зі згаданої вище карти є планування місця для будівництва значного оборонного об'єкту біля міста Журавно. На південний захід від межі забудованої території міста на карті умовно позначено місце під будівництво фортеці (рис. 2). Напис в овальній рамці на південний захід від міста звучить - “Ein Placement zu einer Festung” (місце для фортеці). Тут немає конкретного обриса фортифікації, як це було позначено біля Миколаєва, але вибрано лише вигідне місце. Це місце також позначене на ще одному аркуші карти (аркуш В) з вказанням віддалей до ключових елементів місцевості. Його теж позначено умовно – лише овальною плямою з підписом.

Прикладом другого етапу проектування «Карпатської» оборонної лінії вздовж Дністра у 1835 р. є проект системи фортів для оборони мосту через Дністер у Миколаєві-Розвадові (рис. 5-6). Подібні укріплення були заплановані та реалізовані у найбільш відповідних місцях вздовж течії Дністра – у Заліщиках та Снятині. Проекти укріплень презентовані не на загальній карті, але виконувалися на окремих аркушах для конкретних місць. Наприклад, для укріплення Розвадова (Військовий архів Австрії у Відні - Skizze den im Bau begriffsenen deppelten bruckenkopfen uber den Dniester, bei Rozwadow. K VII h, 71 f). Цікавим елементом проєктованої оборонної системи біля Розвадова є пропозиція зміни русла ріки Дністер, що додавало би зручності для оборони території та мосту (рис. 6). Всього проєктом було передбачено зведення 10 фортів. Ця концепція була швидко змінена і вже наступний план з того ж 1835 року передбачає зведення 14 фортів (рис. 6). Очевидно, що будівництво такої кількості фортів мало на меті не лише оборону мостового переходу, але мало стратегічне значення та створювало добре укріплений район.

Рис. 2. Приклад першого етапу проектування елементів «Карпатської» оборонної лінії вздовж Дністра на початку XIX ст. (Військовий архів Австрії у Відні - Österreichisches Kriegsarchiv. Wien, K VII h. 20 E. Карта Галичини. 16 Gez. blatt. K VIII, 20 E, 1830? Bl. 16, Zuraawno. Kartensammlung). Нанес в овальній рамці на південний захід від міста - "Ein Placement zu einer Festung" (місце для фортеці).

Наступний презентований нами приклад укріплень над Дністром – проект системи фортів в Заліщиках. Проект також опрацьовано у 1835 році. Документ, на відміну від Розвадова має більш детальний характер. Тут не лише виконано схему вибору місця під форти (подана на окремому аркуші), але розроблено наступний аркуш з деталізованими планами всіх фортів (рис. 7). Аркуш проекту містить багато важливої інформації – як про типи пропонованих укріплень (форти бастионного та полігонального характеру поєднані з малими редутами та лініями затокових валів). На аркуші зафіксовано також план старого чотири-бастионного замку і укріплення середмістя, які передбачено модернізувати. Північно-східне прясло середміських укріплень залишалося немодернізованим з трьома півкруглими бастеями. Проектом пропонувалося звести 21 укріплений об'єкт (0). Частина з цих об'єктів була запроєктована як потужні автономні форти. Найбільші з них №1 та 17 (рис. 7). Аналіз архітектурного вирішення та мілітарних характеристик цих фортів залишаємо для окремого дослідження.

Матеріали наших досліджень лише у дотичний спосіб вказують на основні архітектурно-просторові та суто мілітарні відмінності шляху, яким пройшла військова архітектура Австрійської/Австро-Угорської імперії початку та середини XIX століття. Слід зазначити, що на відміну від пруського шляху, що опирався на семантику рицарських тевтонських замків та російського, що в основному повторював пруський, в Австрії пошуки мали суттєво інший власний характер.

Особливо цікавий цей шлях в аспекті створення об'єктів мілітарної архітектури найвищого рангу. Тут спостерігається спроба поєднати традиції архітектурного академізму генетично пов'язаного із спадщиною ренесансу із алюзіями позитивного військово-історичного досвіду, який

асоціювався із пануванням Австрії у Північній Італії та переможними війнами з Османською імперією.

На основі вивчення та аналізу факторів військового стратегічно-територіального планування нами було запропоновано включити в перелік об'єктів Карпатської лінії австрійських фортифікації також укріплення Ольмюца (нині Оломоуц, Чехія), що відповідало тодішній загальній логіці створення територіальних оборонних систем, а також збільшувало ефективність географічного чинника всередині всього корпусу австрійських укріплень.

Можна окреслити чіткий розподіл мілітарного архітектурно-стилістичного вирішення австрійських фортифікації середини XIX століття на карпатську (галицькі фортифікації) та адриатичну лінії, в якій лише карпатська (галицька) стала об'єктом нашого серйозного формотворчого осмислення. Виявлено, що джерелом архітектурно-стилістичного вирішення військової архітектури Австрії став досвід мілітарного будівництва у Північній Італії в рамках австро-італо-пруських війн 1830-1860-х рр. Досвід цього будівництва, що реалізувалося в контексті трансформації оборонних об'єктів венеціанської республіки ще ренесансного періоду, ліг в основу формування морфологічного набору засобів укладених у збірку рекомендованих рішень для влаштування укріплених об'єктів під назвою «Lehrbuch der Kriegsbaukunst zum Gebrauche der kais. koen. Genie-Akademie».

Можемо задекларувати, що фортифікації Галичини середини XIX століття, стали фактично єдиним повним вираженням руху модернізації об'єктів венеційсько-ренесансного напрямку у австрійській військовій архітектурі та, таким чином, займають виняткове становище в історії як австрійської так і європейської архітектурної спадщини. Цей висновок стосується лише капітальних мурованих кам'яних комплексів-твердинь Кракова, Оломоуца і Львова та не здійснений проект укріплень Освенціма.

Рис. 3. Проект укріплення Львова неперервною лінією фортифікацій у полігональній манері. Проект з 1855 р. Фрагмент. (Lemberg mit seinen Umgebungen/Osterreichisches Kriegsarchiv. GPA. Inland C VI Galizien. a.) Lemberg Nr. 3).

Прикладом реалізації цієї схеми є Львівська цитадель. У Військовому архіві Відня зберігається план цитаделі, яку було розміщено на південних узвишсях міста, на так званих „Турецьких шанцях“ - на Калічій та Пелчинській горі. У тому ж Військовому архіві Відня зберігається план цитаделі, яку було розміщено на південних узвишсях міста, так званих, „Турецьких шанцях“, на Калічій та Пелчинській горі [25]. Це було частково земляне, частково муроване укріплення з п'ятьма з бастионами полігонального нарису. Його профіль був ідентичним зі, стосованим на той час, профілем укріплень Верони та округу північної Ломбардія та Венето (*Meneghelli, 2006*). Планувальна структура була сформована глацісом із похилим схилом до сухого рову, за ним ішов мур Карно з траверсними стінами, які впирались у земляний вал, за валом в деяких місцях могли стояти казематні батареї. Це типовий приклад влаштування укріпленого полігонального оточення за трактатом Л. Карно (*Landy, 1862: 450*). Посередині розташовувався редут із земляним валом з фронтальної сторони та казематами у горжі. З північного та східного боку у прихованому шляху були влаштовані напівкруглі казематні батареї для мортир. На їх влаштуванні, з яких вівся би вертикальний вогонь, постійно наголошував Карно (*Landy, 1862: 450*).

Рис. 4. План Львова з зазначеною територією для забудови Цитаделі. 1853 р. Фрагмент.
(*Rayon-Plan der Citadelle von Lemberg / Österreichisches Kriegsarchiv. GPA. Inland C VI Galizien.a. Lember Nr. 2*).

З півночі до цитаделі вів шлях, який проходив через куртину між двома бастионами, йшов повз територію цитаделі, та вів далі до південного бастиону, біля якого крізь потерну вів далі серпантинном через греблю на Пелчинському ставі і йшов далі на південь.

Це було частково земляне, частково муроване укріплення з п'ятьма з бастионами полігонального нарису. Його профіль був ідентичним зі, стосованим на той час, профілем укріплень Верони та округу північної Ломбардія та Венето (*Meneghelli, 2006*). Планувальна структура була

сформована гласісом із похилим схилом до сухого рову, за ним ішов мур Карно з траверсними стінами, які впирались у земляний вал, за валом в деяких місцях могли стояти казематні батареї. Це типовий приклад влаштування укріпленого полігонального оточення за трактатом Л. Карно (*Landy, 1862: 450*). Посередині розташовувався редут із земляним валом з фронтальної сторони та казематами у горжі. З північного та східного боку у прихованому шляху були влаштовані напівкруглі казематні батареї для мортир. На їх влаштуванні, з яких вівся би вертикальний вогонь, про що постійно наголошував Карно (*Landy, 1862: 450*). З півночі до цитаделі вів шлях, який проходив через куртину між двома бастіонами, йшов повз територію цитаделі, та вів далі до південного бастіону, біля якого крізь потерну вів далі серпантинном через греблю на Пелчинському ставі і йшов далі на південь.

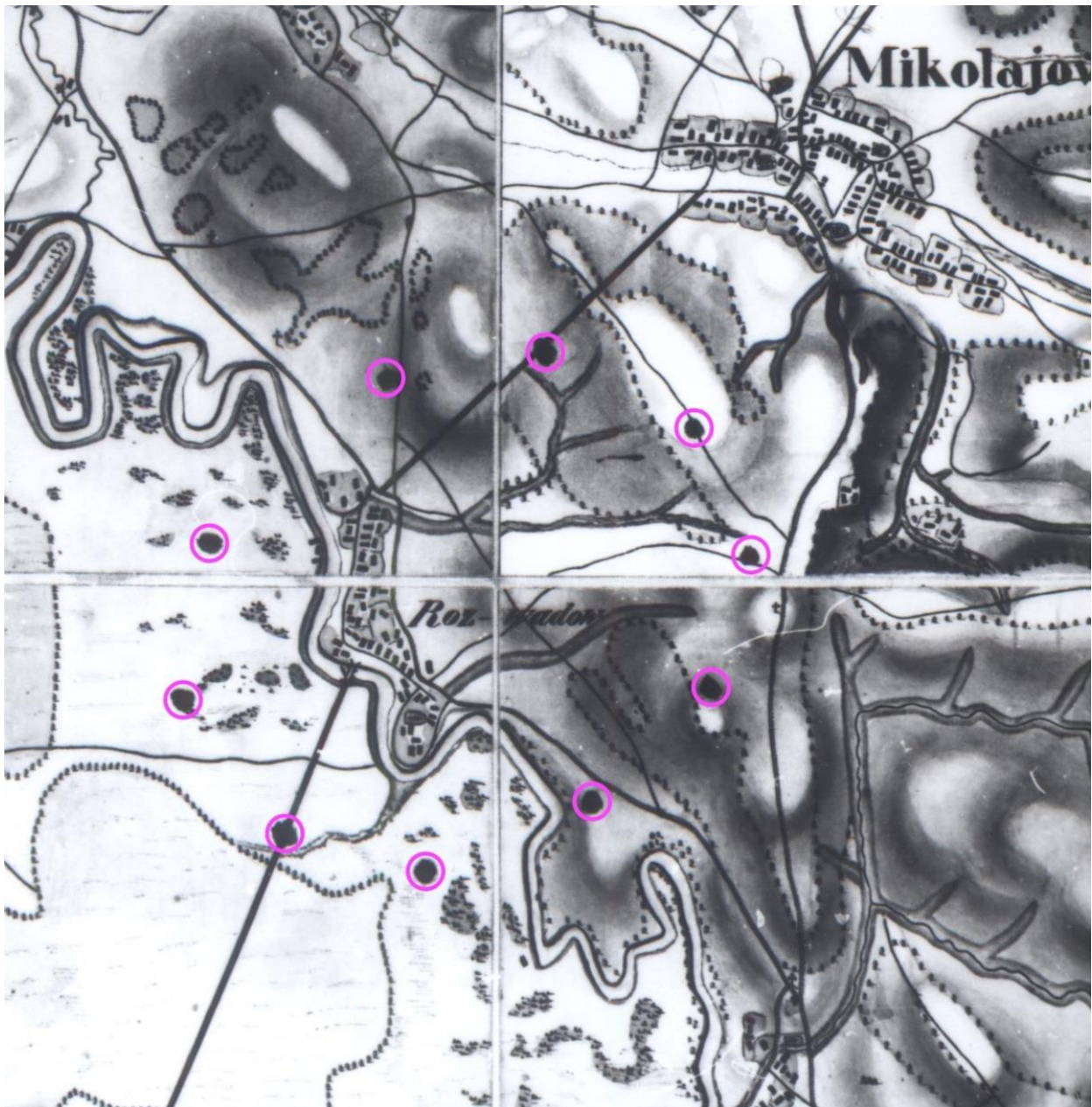

Рис. 5. Проект системи фортів у місці мосту через ріку Дністер в Розвадові, на південь від міста Миколаєва (*Mikolajow. Umgebung von M. mit dem festen Lager bei Rozwadow. 1:28.800. 1 Gez. blatt. K VII h, 117 E, 1835. Kriegsarchiv. Wien. Kartensammlung*). Негатив карти та кольорований контур на зображенні М. Бевза.

На основі вивчення закордонного досвіду, нами запропоновано три основні методики сучасного збереження, консервації та музеєфікації фортифікаційних об'єктів Галичини середини XIX століття. Пропонуємо умовні назви для цих методик - *адаптаційно-світоглядного характеру*,

історично- знакового характеру та інформативно-доповнюючого характеру. Першу пропонується використовувати для комплексних об'єктів (як існуючих так і вже втрачених) мурованого капітального фортифікаційного будівництва Кракова та Львова, що тісно включені у містобудівну тканину.

Друга методика може бути розкрита на прикладі міста Перемишля з огляду на унікальне та визначальне значення комплексу побудованих в цей час тут фортифікацій, які дуже специфічні для пошуку їх історичної тотожності. Великою проблемою є те, комплекс перемишльських фортифікацій розділений сьогодні на дві частини українсько-польським кордоном. Метод пропонується застосовувати у контексті міста Перемишля з огляду на особливий історичний феномен, якого набули австрійські укріплення у цьому місті. Це пов'язано із самим фактом існування Перемишля як значного міського центру, який на момент творення тут модерної фортеці вже практично перебував у стані занепаду, а з іншого місцем у військовій історії Європи, до якої перемиська фортеця ввійшла не лише як одна з найпотужніших, але також і як ключовий пункт військових дій Першої світової війни на східному фронті. Ці обставини дають можливість говорити що австрійські фортифікації Перемишля фактично являються сьогодні місто-творчим, подіє-творчим та змісто-творчим фактором його екзистенції. В цьому зв'язку, історично-знаковий метод трактування перемишльських фортифікацій передбачає розробку певної ідентифікаційної єдності, як засобами малої архітектури так і засобами дизайну, які б формували урбаністичний образ міста як твердині-фортеці.

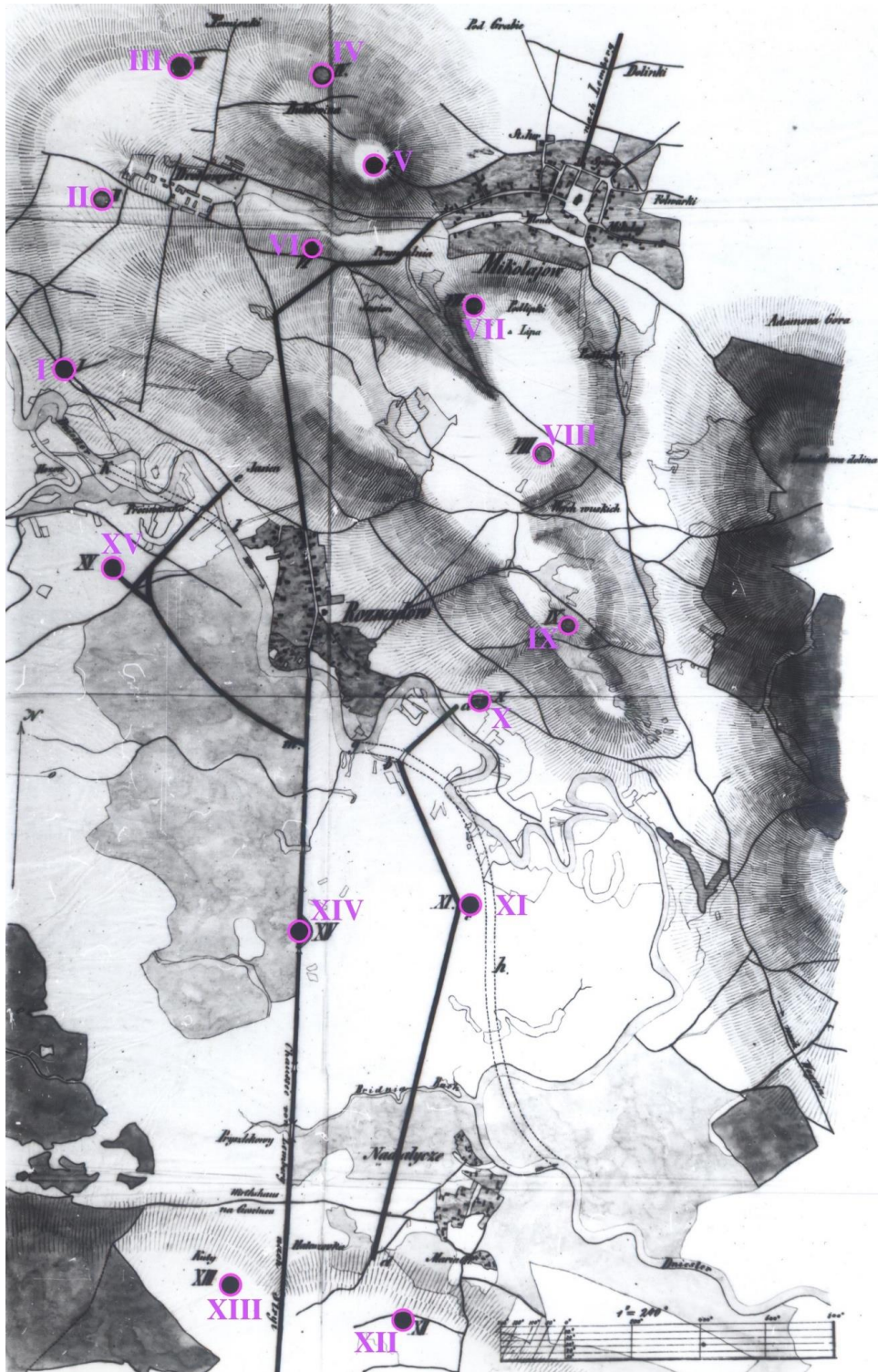
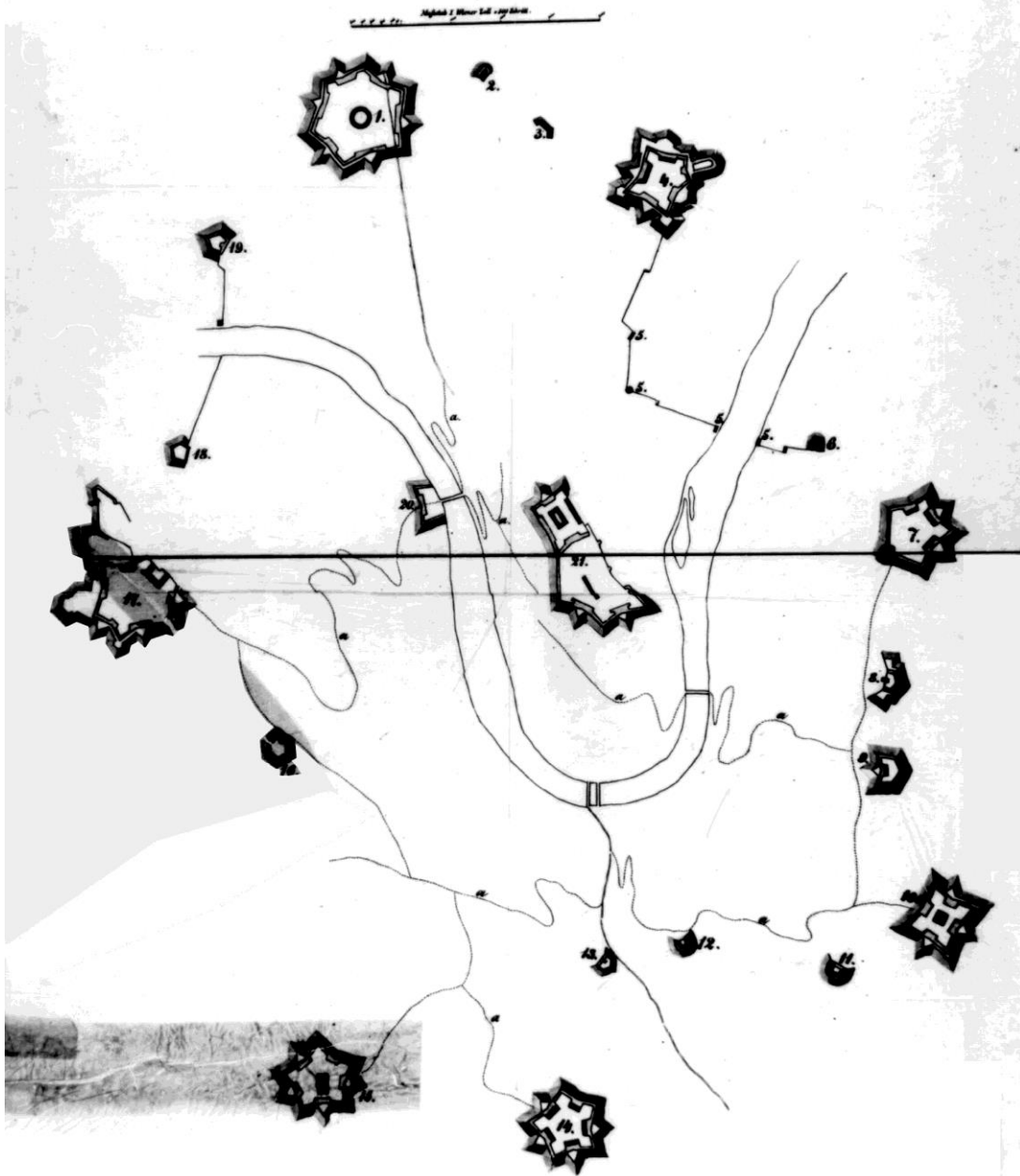

Рис. 6. Миколаїв-Розвадів - приклад другого етапу проектування «Карпатської» оборонної лінії переходу через Дністер у 1835 р. Проект передбачає зведення системи фортів для оборони мосту у Миколаєві-Розвадові (Військовий архів Австрії у Відні - Skizze den im Bau begriffssenen deppelten bruckenkorpfen uber den Dniester, bei Rozwadow . K VII h, 71 f). Негатив карти та кольороване зображення М.Безза. Цікавим елементом проектованої оборонної системи є пропозиція зміни русла ріки Дністер, що додавало би зручності для оборони території та мосту.

Третя методика у різних варіантах може бути призначена для земляних-лендморфних та комбінованих форм укріплень в залежності від ступеня їх збереженості. Цей загальний метод по різному може бути виражений у трьох різних ситуаціях, які характерні для нинішнього стану збереження лендморфних оборонних утворень. У випадках, коли наявною є відносно добре збережена автентична субстанція (як наприклад, IV форт укріплення Розвадів), методика може

набути того чи іншого консерваційного та пам'яткоохоронного характеру реалізації та стати предметом як музеєфікаційного і екскурсійного відтворення або простого ландшафтного ознакування із збереженням автентичної субстанції. При відносно невеликій збереженості земляних утворень (наприклад, 15 і 16 форти укріплень Заліщик) інформативно-доповнюючий метод може набувати вигляду фрагментарних відтворень та ознакувань без повних реконструктивних заходів. При відсутності й такої можливості метод можна застосувати шляхом творення делікатних трансформацій для інших функцій, але із збереженням геометрії та існуючої автентичності фортифікаційного об'єкту – наприклад влаштування оглядового майданчика над Дністром на місці залишків 15 форту.

Рис. 7. Проєкт системи фортів в Заліщиках з 1835 (Skizze für den Endwurf eines Lagers bei Zaleszczyki in Galizien. 1:28.800. 1 Gez. blatt., tabl., opus. 1835. Kriegsarchiv. Wien. Kartensammlung. K VII h, 71 f). Негамус карти з архіву М. Бевза.

При відсутності наземних залишків укріплень і при наявності певних даних про їх розташування, наприклад за допомогою супутникової зйомки (південний сегмент кільця фортів укріпленого району Заліщики) можна говорити про доречність влаштування інформативних (в місцях пішохідних та транспортних маршрутів), а у випадках відсутності достовірних даних про місце

розташування об'єктів (три вогневі позиції у Галичі) про умовне маркування, висвітлення їх історично-планувальних особливостей інформативними методами у рамках суспільно-культурного середовища того чи іншого населеного пункту (музеї, виставки, дизайнерські концепції інтер'єрів тощо).

Висновки

Можна зробити припущення, що проектування оборонних ліній в Галичині на початку XIX століття відбувалося у три головні стадії. На першій стадії було визначено ключові оборонні пункти т.зв. Карпатської оборонної лінії та реалізовано тимчасові земляні укріплення, іноді значної величини (прикладом є проєкт для Миколаєва чи Болехова). На другому етапі визначено місця для будівництва укріплених районів, що складаються з системи фортів. Форти проєктуються як довготривалі оборонні об'єкти мурованої архітектури у комбінації з земляними валами та фосами. Цей етап розпочинає реалізуватися від 1835 року (наприклад, Миколаїв-Розвадів та Заліщики). На третьому етапі, у 1850-ті роки починається зведення великих фортифікаційних комплексів, як Цитадель у Львові чи система укріплень Перемишля чи Кракова.

Виявлено, що джерелом архітектурно-стилістичного вирішення головних об'єктів військової архітектури Австрії став досвід мілітарного будівництва у Північній Італії, який можливо був результатом австро-італо-пруських війн 1830-1860-х рр. Його стиль можна умовно назвати як модернізацію об'єктів венеційсько-ренесансного напрямку у австрійській військовій архітектурі XIX ст. Слід окреслювати чіткий розподіл мілітарного архітектурно-стилістичного вирішення австрійських фортифікацій середини XIX століття на карпатську (галицькі фортифікації) та адриатичну лінії. Карпатська (галицька) стала об'єктом глибшого формотворчого осмислення лише в останні роки і потребує .

Запропоновано три основні методики сучасного збереження, консервації та музеєфікації фортифікаційних об'єктів Галичини середини XIX століття. Пропонуємо умовні назви для цих методик - *адаптаційно-світоглядного характеру, історично-знакового характеру та інформативно-доповнюючого характеру.*

Бібліографія

- Kriegsarchiv, 1855. Österreichisches Kriegsarchiv. GPAK VII h 111 – 500 E. Entwurf der Citadelle in Lemberg. *Plan des Etnwurfs einer in Lemberg zu erbauten Citadelle.* 1855.
- Landy, A.F., 1862. Treatise on fortification Or, Lectures delivered to officers reading. London.
- Lemberg, 1853. *Rayon-Plan der Citadelle von Lemberg.* Österreichisches Kriegsarchiv. GPA. Inland C VI Galizien.a.) Lember Nr. 2.
- Lemberg, 1855. *Lemberg mit seinen Umgebungen.* Österreichisches Kriegsarchiv. GPA. Inland C VI Galizien. a.) Lemberg Nr. 3.
- Meneghelli, F., 2006. *Forte Gisella a fort for the city.* Sommacampagna: “Cierre Grafica”.
- Mikolajow, 1830. Österreichisches Kriegsarchiv. Wien, K VII h. 20 E. Galizien. Karte. 16 Gez. blatt. K VIIh, 20 E, 1830? Bl. 9, Mikolajow. Kartensammlung.
- Mikolajow, 1835. *Umgebung von M. mit dem festen Lager bei Rozwadow. 1:28.800. 1 Gez. blatt. K VII h, 117 E, 1835.* Kriegsarchiv. Wien. Kartensammlung.
- Rozwadow, 1835. *Skizze den im Bau begriffenen deppelten bruckenkopfen uber den Dniester, bei Rozwadow . K VII h, 71 f. 1835.* Kriegsarchiv. Wien. Kartensammlung.
- Zaleszczyki, 1835. *Skizze fur den Endwurf eines Lagers bei Zaleszczyki in Galizien. 1:28.800. 1 Gez. blatt., tabl., opys. 1835.* K VII h, 71 f. Kriegsarchiv. Wien. Kartensammlung.
- Zurawno, 1830. Österreichisches Kriegsarchiv. Wien, K VII h. 20 E. Galizien. Karte. 16 Gez. blatt. K VIIh, 20 E, 1830? Bl. 16, Zurawno. Kartensammlung.

Піняжко, Т.О., 2012, Полігональна система фортифікацій у формуванні оборонних укріплень Галичини середини XIX ст. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Архітектура*. Львів, с.87-99.

References

Kriegsarchiv, 1855. Österreichisches Kriegsarchiv. GPAK VII h 111 – 500 E. Entwurf der Citadelle in Lemberg. *Plan des Etnwurfs einer in Lemberg zu erbauten Citadelle*. 1855. [in German]

Landy, A.F., 1862. Treatise on fortification Or, Lectures delivered to officers reading. London.

Lemberg, 1853. *Rayon-Plan der Citadelle von Lemberg*. Österreichisches Kriegsarchiv. GPA. Inland C VI Galizien.a.) Lember Nr. 2. [in German]

Lemberg, 1855. *Lemberg mit seinen Umgebungen*. Österreichisches Kriegsarchiv. GPA. Inland C VI Galizien. a.) Lemberg Nr. 3. [in German]

Meneghelli, F., 2006. *Forte Gisella a fort for the city*. Sommacampagna: “Cierre Grafica”.

Mikolajow, 1830. Österreichisches Kriegsarchiv. Wien, K VII h. 20 E. Galizien. Karte. 16 Gez. blatt. K VIIh, 20 E, 1830? Bl. 9, Mikolajow. Kartensammlung. [in German]

Mikolajow, 1835. *Umgebung von M. mit dem festen Lager bei Rozwadow*. 1:28.800. 1 Gez. blatt. K VII h, 117 E, 1835. Kriegsarchiv. Wien. Kartensammlung. [in German]

Rozwadow, 1835. *Skizze den im Bau begriffsenen deppelten bruckenkopfen uber den Dniester, bei Rozwadow*. K VII h, 71 f. 1835. Kriegsarchiv. Wien. Kartensammlung. [in German]

Zaleszczyki, 1835. *Skizze fur den Endwurf eines Lagers bei Zaleszczyki in Galizien*. 1:28.800. 1 Gez. blatt., tabl., opys. 1835. K VII h, 71 f. Kriegsarchiv. Wien. Kartensammlung. [in German]

Zurawno, 1830. Österreichisches Kriegsarchiv. Wien, K VII h. 20 E. Galizien. Karte. 16 Gez. blatt. K VIIh, 20 E, 1830? Bl. 16, Zurawno. Kartensammlung. [in German]

Pinyazhko, T.O., 2012, *Polygonal system of fortifications in the formation of the fortifications of Galicia in the middle of the XIX century*. Visnyk Natsional'noho universytetu «L'vivs'ka politekhnika». Seriya: *Arkhitektura*. L'viv, s.87-99. [in Ukrainian]

¹Mykola Bevz, ²Taras Pinyazhko

¹Head of the Department of Architecture and Conservation,
Lviv Polytechnic National University, Lviv
Professor of the Department of Built Conservation,
Lublin University of Technology, Lublin
e-mail: bevmist@polynet.lviv.ua
ORCID: 0000-0003-1513-7045

²Architect of KissArchitekturZTGmbH, Відень
e-mail: taraspinyazhko@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8792-0971

FORTIFICATION ARCHITECTURE OF GALICIA IN THE MIDDLE OF THE XIX CENTURY: GENERAL EUROPEAN CONTEXT, OBJECTIVES OF PRESERVATION, AND MUSEUM

© Bevz M., Пінязько Т., 2022.

Abstract: The concept of "military architecture", unfortunately, has not yet been established in the domestic theory and history of architecture. Outlining a set of methodological problems associated with the formation, we consider it appropriate to propose to study several previous tasks: a) to develop a special approach to the formation of its theoretical and conceptual apparatus as a basis for the development of this area in domestic architectural science; b) to publish a dictionary of fortification architecture of Ukraine by collective efforts; c) to create a public scientific-advisory body that would perform coordination functions on the research of military architecture. This body or organization should be a liaison between ministries, state reserves, universities, state bodies for the protection of cultural heritage, and public organizations. The purpose of our publication is related to the first task. In line with the formation of the conceptual apparatus, we want to outline some key theoretical provisions on the defense architecture of the nineteenth century. According to the results of our research, we propose to conditionally divide the so-called "negative militarism" of the industrial period (ie, actually the nineteenth century and later) and "positive militarism" of the pre-industrial time. It is also proposed to expand the concept of "object of military architecture", including objects of administrative, service and other infrastructure. The results of our research indicate that the fortifications of Galicia in the mid-nineteenth century were in fact the only full expression of the movement of modernization of Venetian-Renaissance objects in Austrian military architecture. Thus, the objects of military architecture of Galicia (Lviv, Krakow, Przemyśl, Mykolayiv-Rozvadiv, Zalishchyky, etc.) occupy an exceptional position in the history of both Austrian and European architectural heritage.

Key words: military architecture, Galicia, 19th century, methods of protection and conservation.